

О.И. ПАДАЛКА. ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ЦЕННОСТИ У ВОСПИТАТЕЛЕЙ ИНКЛЮЗИВНЫХ ГРУПП ДОШКОЛЬНЫХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЙ

Резюме. В статье рассматривается проблема инклюзии, отражены особенности работы воспитателя в инклюзивных группах ДУЗ, описаны педагогические ценности воспитателей, предложены возможные условия их формирования у воспитателей, которые работают в инклюзивных группах дошкольных учебных заведений.

Ключевые слова: инклюзия, педагогическая аксиология, ценности, педагогические ценности, инклюзивные группы.

O.I. PADALKA. PEDAGOGICAL VALUES IN MENTOR OF INCLUSIVE GROUP OF PRESCHOOL EDUCATION ESTABLISHMENTS

The summary. The problem of inclusion is considered in the article, the features of work of educator are reflected in the inclusive groups, the pedagogical values of educators are described, possible terms are offered their forming for educators, which work in the inclusive groups of preschool educational establishments.

Key words: inclusion, pedagogical axiology, values, pedagogical values, inclusive groups.

Одержано редакцією 02.09.2014 р.

УДК: 37: 159: 17. 024. 4

Г.В. МАРЧУК

ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОГО ДОСВІДУ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В ПРОЦЕСІ ОЗНАЙОМЛЕННЯ З ХУДОЖНІМИ ТВОРАМИ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ

Резюме. У статті розглянуто особливості процесу соціалізації дітей дошкільного віку. Проаналізовано основні аспекти формування соціального досвіду дітей старшого дошкільного віку в процесі ознайомлення з художніми творами в умовах інклюзивної освіти. Важливе значення в процесі соціалізації вже в дошкільному віці набуває соціальний досвід як результат засвоєння суспільного досвіду. Соціальний досвід розглядається як результат активної взаємодії дитини з оточуючим світом. Засвоюючи досвід, дитина стає соціально компетентною.

Ключові слова: соціалізація особистості, соціальний досвід, соціум, сприймання, художній твір, інклюзивна освіта.

Постановка проблеми. Проблеми соціального становлення особистості, її соціалізації в сучасній педагогічній науці приділено особливої уваги. Про це свідчать нормативно-правові документи: Закон України "Про дошкільну освіту", Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті, Базовий компонент дошкільної освіти в Україні. В процесі соціалізації дитина адаптується до умов життя, навчається дотримуватися норм та вимог, засвоювати доцільні правила, переносити свої знання в нові умови, набуває досвіду. Отже, цілеспрямована соціалізація – важлива складова повноцінного розвитку особистості.

Основою соціалізації особистості є соціальний досвід, засвоюючи який, дитина здійснює власний саморозвиток та самореалізацію, стає соціально компетентною. Соціальний досвід дитини дошкільного віку розглядається як результат взаємодії з оточуючим світом, становлення якого не може бути обмежене лише засвоєнням певної суми відомостей, знань, навичок, зразків, так як пов'язане з оволодінням способами діяльності та спілкування.

Оволодіння дитиною соціальним досвідом розглядається в якості сутнісної характеристики процесу її соціалізації, з чим, в свою чергу, пов'язана одна з основних потреб суспільства. Це набуває особливої значимості стосовно дітей з порушенням зору, що визначається специфікою соціального розвитку в умовах зорової депривації, яка вимагає включення дошкільника з зоровою патологією в педагогічно організовану діяльність, що буде забезпечувати йому позицію суб'єкта соціалізації та дозволяти корегувати, збагачувати стихійно набутий соціальний досвід.

Аналіз останніх досліджень. В психолого-педагогічній науці виконано багато робіт, присвячених аналізу проблеми соціалізації дошкільників. В роботах обґрунтовано загальні положення і основи даної проблеми (С.А. Козлова, О.Л. Кононко, Т.І. Поніманська, А.М. Богуш, Л.О. Варяниця, Н.В. Гавриш, С.М. Курінна, І.П. Печенко).

Аналіз соціально-педагогічних досліджень свідчить про інтерес учених до проблеми ранньої соціалізації дітей. Розроблено вітчизняні та зарубіжні концепції соціалізації особистості. Визначено соціально-педагогічні умови формування соціальних уявлень, методи впливу на становлення позитивних взаємин однолітків (В.Абраменкова, А.Капська, С.Козлова, О.Кононко, С.Куліковська, С.Литвиненко, А.Мудрик, І.Печенко, В.Ямницький та ін.).

Метою цієї статті є дослідження особливостей становлення соціального досвіду дітей старшого дошкільного віку в процесі ознайомлення з художніми творами.

Виклад основного матеріалу. Дошкільний вік виступає початковим етапом формування суб'єкта діяльності, спілкування та пізнання (А.Богуш, Р.Буре, Н.Гавриш, О.Кононко, В.Кузьменко, С.Кулачківська, Г.Люблінська, Т.Піроженко та ін.). Значення періоду від народження до вступу до школи полягає в набутті знань і умінь, психічних якостей і властивостей, необхідних людині для життя в суспільстві. В цей період

зростає пізнавальна активність дитини, підвищується роль мовлення як у пізнанні довкілля, так і в розвитку спілкування і різних видів дитячої діяльності.

Розширюючи та встановлюючи соціальні зв'язки, шестирічна дитина освоює власний психологічний простір та можливість життя в ньому (О.Кононко) [6, 4]. Дитина починає усвідомлювати та переживати свою індивідуальність, унікальність, відмінність від інших, прагне утвердження себе серед ровесників та дорослих. Самопізнання особистості відбувається через порівняння себе з іншими, самооцінку. Науковці підкреслюють величезне значення формування й забезпечення емоційно-позитивного ставлення до себе, що лежить в основі структури самосвідомості кожної нормально розвиненої дитини, та підкреслюють необхідність педагогічної підтримки позитивної самореалізації та коригування соціально засуджуваних та небезпечних її напрямків (О.Кононко, Г.Кошелева, В.Кудрявцев).

Отже, соціальний розвиток дитини постає як взаємозв'язок соціалізації, тобто оволодіння соціокультурним досвідом, його засвоєння і відтворення, та індивідуалізації – набуття самостійності, відносної автономності. Якщо при входженні дитини в соціум встановлюється рівновага між процесами соціалізації та індивідуалізації, з одного боку, дитина засвоює цінності та норми соціуму, а з іншого – має індивідуальний внесок у спільній життєдіяльності, то відбувається її інтеграція в соціум. О.Кононко, визначає соціалізацію як „набуття дошкільником соціального досвіду, що здійснюється через діяльність, спрямовану на орієнтування в ситуації, пристосування до навколишнього, перетворення живої і неживої природи, власного „Я” [6, 8]. В результаті соціального розвитку засвоюється певний обсяг соціальної інформації, система ціннісних орієнтацій, формується досвід соціальної діяльності у формуванні навичок, здатність до спілкування з оточуючими. Засвоєння дитиною соціального досвіду визначає її розвиток як суб'єкта діяльності.

Соціалізація дітей відбувається переважно у взаємодії з однолітками, старшими. Соціальне виховання, здійснюючись у колективах різного типу, надає дитині досвід життя у суспільстві, досвід взаємодії з оточуючими, може створювати умови для позитивно спрямованих самопізнання, самовизначення, самореалізації та самоствердження, а також для набуття досвіду адаптації та уособлення в суспільстві. Засвоюючи соціальний досвід, дитина здійснює власний саморозвиток та самореалізацію, стає соціально компетентною. Показниками сформованості соціального досвіду є взаємодія з дорослим, вміння вести себе в відповідності з правилами поведінки, успішно діяти під керівництвом дорослого або разом з ним, вміння користуватися допомогою дорослого, дякувати за неї, виявлення дитиною симпатії до подібних собі, прагнення реалізувати чужі ідеї і наслідувати прикладу, співчуття і допомога іншим, контроль своїх імпульсів, виконання правил поведінки в групі у відсутність вихователя, знання структури своєї сім'ї, знання про життя в суспільстві.

Рівень сформованості соціального досвіду дошкільників з порушенням зору, як і здорових однолітків, в цілому має позитивну вікову динаміку, що свідчить про те, що соціальний досвід дітей з зоровою патологією підпорядковується тим же закономірностям що й інших дітей. Дошкільники з порушення зору в повній мірі не володіють невербальними засобами спілкування, стикаються з проблемами при розпізнаванні емоційного стану партнера.

На нашу думку, одним із найбільш ефективних засобів формування соціального досвіду дитини дошкільного віку є художня література, оскільки саме в ній відображається соціальна дійсність, представлені моделі моральної поведінки особистості. У літературних творах для дітей людина розкривається в образах, які викликають моральні та естетичні переживання. Дитина, ототожнюючи себе, з яскравими героями, або подіями художнього твору, розуміючи його текст і зміст здатна на емоційні переживання, співчуття. Все це сприяє вихованню моральності дошкільників.

Художня література сприяє виникненню в дитини емоційного ставлення до соціальної дійсності, яка описується в ній, адже вона є одночасно і джерелом знань, і джерелом почуттів.

Сприймання художніх творів є основою формування адекватної оцінки себе та оточуючих, соціальної поведінки. Твори художньої літератури відтворюють людські стосунки. Сприймаючи художні твори, аналізуючи їх, діти вчаться оцінювати вчинки та поведінку літературних героїв. Сприймання художніх творів розглядається як складний процес, який містить в собі: слухання, сприймання, розуміння. Художній твір сприймається дітьми в цілому, а розуміння виявляється в судженнях. Процесом розуміння керує педагог, яке проходить два етапи впродовж дошкільного дитинства: розуміння лише змісту твору та розуміння сутності, тобто проникнення у підтекст [7, 96].

У процесі сприймання художніх творів можна визначити три стадії: сприймання твору, тобто переживання образів твору; розуміння змісту твору та вплив художньої літератури на особистість дитини як кінцевий результат сприймання художніх творів. Важливо розвивати в дітей емоційне ставлення до героїв твору та емоційний відгук до подій, що відбуваються з літературними персонажами, а також уміння проводити аналогії з власними вчинками. Все це вимагає від дитини активності, входження в низку зображуваних подій, співпереживання героям тощо. Діти старшого дошкільного віку відразу ж поділяють героїв на позитивних та негативних; дають оцінку їхнім вчинкам. Старші дошкільники здатні вже обґрунтовувати свої оцінки, можуть оцінювати не тільки вчинки, але й якості героїв. Оцінно-етичне коментування художніх творів передбачає оцінювання вчинків героїв. Для формування адекватної оцінки героїв та самооцінки важливим є процес розуміння, тобто активне відображення предметів і явищ у їх зв'язках і відношеннях [7, 405].

Оцінка героїв виникає в результаті позитивного або негативного емоційного ставлення до конкретних вчинків, а не є результатом повного усвідомлення сюжету казки чи оповідання. Діти старшого дошкільного віку

добре розуміють і диференціюють добро і зло, дають переважно правильні та об'єктивні моральні оцінки вчинкам та поведінці героїв; близькі та зрозумілі приклади поведінки героїв твору діти зіставляють з особистим досвідом. Водночас діти переносять мораль не тільки на власний досвід, а й зіставляють вчинки своїх товаришів з мораллю твору. Сприймаючи казкових героїв, сміючись над ними або співчуваючи їм, дитина засвоює уявлення про моральні норми поведінки.

У процесі художнього читання дітей знайомили з українськими народними казками: "Пан Коцький", "Дідова і бабина дочка", "Лисичка і журавель", "Котик і півник", "Лисичка-сестричка і вовк-панібрат", "Цап та баран"; оповіданнями В.О. Сухомлинського "Як котові соромно стало", М. Герасименка "Як і домовились", Л.М. Толстого "Розбита чашка", "Кісточка"; віршами Н. Забіли "Двоє козенят", "Зайчикова хатка".

Художні твори В.О. Сухомлинського для дітей дошкільного віку, позбавлені прямого дидактизму. Вони спонукають розум і почуття дитини до аналізу вчинків літературних героїв, до відповідних висновків, викликають бажання наслідувати їх або, навпаки, чинити по-іншому. Ця особливість творів для дітей В.О. Сухомлинського – відсутність готових рецептів, спонукає дітей до всього дійти самим. Окремі з них навіть завершуються риторичними запитаннями, або ж таке запитання винесене в заголовок ("А серце тобі нічого не підказало?", "Чи винен м'яч?"). Левову частку художніх творів для дітей В.О. Сухомлинського займають твори морально-етичного спрямування. В оповіданні "Горбатенька дівчинка" автор піднімає проблему добра і зла, підводить дітей до розуміння того, що тільки любов народжує любов. Читання цього оповідання і наступна морально-етична бесіда за цим твором, безумовно дадуть дітям на все життя гарний приклад співчуття до ближнього, співпереживання і бажання виявити йому підтримку.

Цілу низку оповідань і казок В.О. Сухомлинський присвячує темі філософії життя. Ніби дитячими вустами він ставить запитання, на які дошкільникам допомагають шукати відповіді вихователі, батьки. Наприклад, дівчинці важко збагнути, *як це могло бути, що її колись не було* (оповідання "Як же все це було без мене?"). Це є актуальне та вічне запитання в дитячому світі, яке ніяк не можна обійти у спілкуванні з дітьми. Шанобливе ставлення до старших, повага і любов до мами, що завжди було яскравою особливістю нашої національної культури, духовності відзеркалено у творах: "Найгарніша мама", "Іменини", "Казка про Гуску", "Сьома дочка", "Яблуко в осінньому саду" та ін.

Для художнього читання передусім добирали твори, в яких відображалися соціальні стосунки та взаємовідносини між героями. Так, наприклад, гостинність (казка "Лисичка і журавель"); добро та зло (казка "Дідова та бабина дочка"); дружба (казки "Котик і півник", "Зайчикова хатка"); хитрість (казка "Лисичка-сестричка і вовк – панібрат"); жадність (казка "Двоє жадібних ведмежат"); страх (казка "Пан Коцький") тощо.

Під час художнього читання звертали увагу не лише на характеристику персонажів, а, перш за все, на характер взаємин між ними, спрямовуючи погляд дітей у глибину тієї чи іншої проблеми, підводячи їх до з'ясування мотивів вчинків та поведінки. На основі аналізу літературних творів, в єдності їх змісту та художньої форми, в активному засвоєнні засобів художньої виразності діти навчалися самостійно складати невеличкі твори, в яких відбивалися власні переконання, враження. На початку роботи з літературними творами ми переконалися, що всі діти добре орієнтувалися у змісті казок. Проте аналізувати вчинки та поведінку героїв були здатні лише окремі з них. Незначна кількість дітей могла зіставляти власні вчинки та літературних персонажів; в оцінках героїв вони виходили лише, з обмеженого особистого досвіду та передавали власне ставлення до тієї чи іншої події. Ми також відмічали, що в більшості дітей не було розвинене передбачення подій, виявилися майже не сформованими послідовні й логічні досліди. Так, оцінюючи героїв літературних творів або вчинки своїх однолітків, діти почали висловлювати власні судження Вони також прислухалися до думок, які висловлювали однолітки. Разом із задоволенням брали участь в обговоренні ситуацій. Деякі діти були здатні зіставляти власну поведінку та вчинки з вчинками літературних персонажів.

Однак, діти, які мають патологію зору, мають лише окремі уявлення про способи виявлення поваги до старших, про поведінку в групі та взаємодію з іншими дітьми, але при цьому вибір відповіді на запитання, стосовно художнього твору, залежить від безпосереднього спонування. Уявлення про норми поведінки таких дітей і готовність їх реалізувати, сформовані в тій мірі, яка обумовлює вибір лише соціально допустимої, а не соціально схвалюваної моделі поведінки.

На наступному етапі продовжували використовувати художній аналіз літературних творів. На відміну від попереднього етапу, специфіка означеної роботи полягала в тому, що діти мали оцінювати героїв, порівнювати їх за зовнішністю, характером, поведінкою, характеризувати їх вчинки, в той час, як на першому етапі вони лише визначали характерні особливості творів різних жанрів, усвідомлюючи їх зміст та художню форму. Так, метою бесіди за змістом української казки "Лисичка – сестричка і вовк – панібрат" було: підводити дітей до розуміння характерів і мотивів вчинків героїв казки, розвивати вміння оцінювати дії персонажів. Дітям пропонувалось пригадати казки про лисичку та підібрати слова, якими можна сказати про неї, її вигляд, характер? Після читання казки педагог звертався до дітей: „Чи жалієте ви вовка? Поясніть чому? Чи гарно вчинила лисичка? Як ви вважаєте, чому вона обдурила діда? Як на вашу думку, чому вовк пішов ловити рибу хвостом? Про що це говорить? Який вовк?” Наприкінці бесіди висловлювали резюме: „От бачите, треба самому добре пам'ятати, не можна завжди і всім довіряти, бо тебе можуть обдурити”.

Як ми могли переконатися, діти здатні не лише характеризувати головних персонажів твору, але й оцінювати їх вчинки, з'ясовувати мотиви вчинків (чому герой вчинив так чи інакше), висловлювати своє ставлення до вчинків та дій героїв. В обговоренні брали участь значно більше дітей, ніж на першому етапі.

Вони були вже більш активними, сміливіше висловлювали власні судження, обґрунтовували свою думку. Частіше зустрічалися відповіді чіткі, аргументовані. У мовленні діти почали вживати складні поширені речення.

Висновки. Основою соціалізації особистості є соціальний досвід, засвоюючи який, дитина здійснює власний саморозвиток та самореалізацію, стає соціально компетентною. Наш досвід показав, що формування соціального досвіду дітей успішніше проходить у спеціально створеному дорослим навчально-виховному процесі. В процесі ознайомлення з творами дитячої художньої літератури діти засвоюють норми та правила поведінки. У дітей з патологією зору знання та уявлення про норми і правила соціальної взаємодії мають певне ціннісне значення, а відтак, художні твори є джерелом таких знань.

ЛІТЕРАТУРА

1. Базовий компонент дошкільної освіти в Україні. – К., 2012.
2. Богуш А.М. Методика ознайомлення дітей з довкіллям у дошкільному закладі: підручник для ВНЗ / А.М. Богуш, Н.В. Гавриш. – К., 2008.
3. Діти і соціум: Особливості соціалізації дітей дошкільного та молодшого шкільного віку: монографія / А.М. Богуш, Л.О. Варяниця, Н.В. Гавриш [та ін.]; наук. ред. А.М. Богуш; за заг. ред. Н.В. Гавриш. – Луганськ, 2006.
4. Козлова С.А. Теория и методика ознакомления дошкольников с социальной действительностью / С.А. Козлова. – М.: Изд. центр « Академия», 1998. – 157 с.
5. Коментар до Базового компонента дошкільної освіти в Україні: наук.-метод. посіб. / наук. ред. О.Л. Кононко. – К.: Ред. журн. «Дошкільне виховання», 2003. – 243 с.
6. Кононко О.Л. Соціально-емоційний розвиток особистості (у дошкільному дитинстві) / О.Л. Кононко. – К.: Освіта, 1998. – 225 с.
7. Корепанова М.В. Феномен образа Я и особенности его развития в дошкольном детстве: учеб. пособие / М.В. Корепанова. – Волгоград: Перемена, 2000. – 120 с.

Г.В. МАРЧУК. ФОРМИРОВАНИЕ СОЦИАЛЬНОГО ОПЫТА ДЕТЕЙ СТАРШЕГО ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА В ПРОЦЕССЕ ОЗНАКОМЛЕНИЯ С ХУДОЖЕСТВЕННЫМИ ПРОИЗВЕДЕНИЯМИ В УСЛОВИЯХ ИНКЛЮЗИВНОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Резюме. В статье рассмотрены особенности процесса социализации детей дошкольного возраста. Проанализированы основные аспекты формирования социального опыта детей старшего дошкольного возраста в процессе ознакомления с художественными произведениями в условиях инклюзивного образования. Важное значение в процессе социализации уже в дошкольном возрасте приобретает социальный опыт как результат активного взаимодействия ребенка с окружающим миром. Усваивая опыт, ребенок становится социально компетентным.

Ключевые слова: социализация личности, социальный опыт, социум, восприятия, художественное произведение, инклюзивное образование.

H.V. MARCHUK. FORMATION THE SOCIAL EXPERIENCE OF SENIOR PRESCHOOL CHILDREN IN THE PROCESS OF INTRODUCTION OF LITERARY WORKS IN TERMS OF INCLUSIVE EDUCATION

The summary. The article deals with the particularities of preschool children's socialization. The main aspects of formation of social experience in the senior preschool children in the process of introduction of works of literature are analyzed in terms of inclusive education. Equally important in the socialization process as early as preschool age becomes a social experience as a result of the assimilation of social experience. Social experience is seen as a result of active interaction of the child with the outside world. Assimilating experience, the child becomes socially competent.

Key words: socialization of the individuality, social experience, society, perception, literary work, inclusive education.

Одержано редакцією 12.09.2014 р.

УДК: 378: [159. 942: 008]

О.В. ВОЙТОВИЧ

ЕМОЦІЙНИЙ ЧИННИК ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ У СВІТЛІ ПРОБЛЕМ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ

Резюме. У статті розглядаються поняття емоційної складової у професійній підготовці вихователя в системі інклюзивної освіти, особливості її прояву та наслідки. Проаналізовано особливості впливу емоційного компоненту у навчально-виховному процесі дошкільного закладу.

Ключові слова: емоційна культура майбутнього вихователя, професійні якості, інклюзивна освіта, інтегроване навчання.

Постановка проблеми. Ситуація у суспільстві вимагає зміни цілей і завдань освіти, що зумовлює впровадження інклюзивного та інтегрованого навчання у загальноосвітніх навчальних закладах.